

КУРС ДЛЯ МАГІСТРІВ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

ПРАВ ЛЮДИНИ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

DESIGNED BY

Олена ХАРИТОНОВА & Юлія ТАВОЛЖАНСЬКА

Мета курсу

HUMAN RIGHTS EDUCATION

"Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві" - курс, який впроваджує у процес підготовки студентів-магістрів методологію «human rights education» – освіту, засновану на правах людини.

Центрованість курсу на правах людини передбачає дві цілі: «навчання про права людини» та «навчання для прав людини».

Навчання про права людини охоплює пізнавальну діяльність щодо сучасного правового ландшафту у сфері прав людини, розуміння основних тенденцій його розвитку, знання механізмів та інструментів захисту прав людини, втілення міжнародних стандартів захисту прав людини на національному рівні праворегулювання.

Навчання для прав людини передбачає розуміння принципів людської гідності, справедливості та рівності, відданість та повагу до прав людини для кожного. Дане навчання передбачає увагу не тільки до того, що головні актори у цій сфері знають, а і до того, у який спосіб вони діють, досягаючи мети.

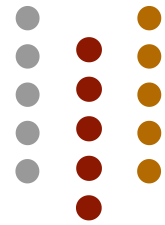
Центрованість курсу на правах людини підкреслюється тим, що найбільш рельєфно ціннісний компонент прав людини проявляється у сфері кримінальної юстиції, адже саме тут існує найвища загроза охоронюваним цінностям людського і суспільного життя, формуються найбільші ризики втручання у реалізацію прав людини.

Захист прав людини майже ніколи не був проєктом консенсусу. І майже завжди - це результат непростої боротьби. Тому, не дивлячись на масштаби проблем, нам необхідно зберігати перспективу і продовжувати діяти, особливо там, де зони захисту є крихкими, а шлях до перемоги прав людини - важким.

ОЛЕНА ХАРИТОНОВА

Історія курсу

КРИСТАЛІЗАЦІЯ В ЧАСІ

Впровадження у викладання кримінального права теорії і практики прав людини розпочалося на кафедрі кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у 2016 році зі стартом курсу «Питання кримінального права в практиці ЄСПЛ», що став результатом методологічних шкіл з прав людини, які регулярно проводилися Координатором проектів ОБСЄ в Україні і стали майданчиком для натхнення і розвитку багатьох українських викладачів.

Згодом даний освітній напрям було модернізовано у межах проекту **CRIMHUM** ("Criminal Justice" & "Human Rights") за підтримки Програми Європейського Союзу **ERASMUS+**.

В партнерстві з університетами Австрії, Німеччини, Франції, Хорватії та Литви правничі школи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Львівського національного університету імені Івана Франка та Національного університету "Одеська юридична академія" почали вдосконалювати магістерські програми судово-прокурорсько-слідчої спеціалізації в сфері кримінальної юстиції.

Серед програм кримінально-правового циклу, які зазнали серйозного редизайну та перетворення і пройшли апробацію під час імплементації CRIMHUM, була програма **«Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві»**.

З осіннього семестру 2021 року вона працює як вибіркова магістерська програма майнору «Прокуратура та кримінальна юстиція» у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого і забезпечується кафедрою кримінального права.

Щосеместру матеріали курсу оновлюються відповідно до актуальних освітніх викликів та з урахуванням зворотного зв'язку від студентів - випускників програми. Подальший розвиток курсу підтримано позапрограмами ініціативами: Alumni Residence, Partnership&Collaboration, Cinema Club, Backyard Sessions.

Карта курсу

СИСТЕМА ЗНАНЬ ТА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ

Курс репрезентовано **системою чотирьох модулів**:

- Роль міжнародних стандартів прав людини у національному кримінально-правовому регулюванні
- Механізми захисту прав людини у кримінальному праві
- Юрисдикційні повноваження кримінально-правового захисту прав людини в Європі
- Кримінально-правовий вимір прав людини в зонах конфлікту

З початком російсько-української війни програма посилена ціннісними орієнтаціями засудження актів агресії та гарантування прав людини за обставин вчинення міжнародних злочинів.

Курс об'єктивується через послідовну реалізацію десяти опорно-освітніх блоків («лекція + практикум»). Покрокове висвітлення тем із використанням дидактичних матеріалів та освітньо-медійного контенту, вузькопредметний діалог із підведенням тематичних підсумків, постійний зворотний зв'язок від слухачів дозволяють забезпечувати динамічність курсу, коригувати акценти наступних занять і підтримувати широкий фронт експериментальних освітніх практик.

Супровід індивідуальних траєкторій навчання здійснюється **Telegram-чатом**.

Карта курсу

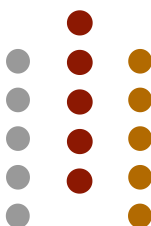
ПОЗАПРОГРАМНІ ІНІЦІАТИВИ

ALUMNI RESIDENCE - ініціатива, що покликана формувати стійкі зв'язки університетської спільноти **CRIMHUM**, у діалозі з викладачами курсу та спеціально запрошеними гостями випускники програми продовжують поглиблювати знання з міжнародних стандартів прав людини у кримінальному праві, ділитися правовим практичним досвідом, отриманим по завершенню програми, та бути у тісній комунікації між собою.

PARTNERSHIP&COLLABORATION - освітній азимут, що разом із базовими опорно-освітніми блоками забезпечує трансфер знань про міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві та розширює праволюдний круговид слухачів курсу. Працює як майданчик для реалізації пізнавальних проєктів та створення освітніх продуктів разом із фахівцями різних областей знань (правозахисниками, істориками, культурологами, etc.).

CINEMA CLUB - проєкт, що має у фокусі уваги слухачів курсу фільми з акцентом на міжнародні стандарти прав людини (насамперед, документальне кіно про права людини), обговорення яких забезпечує розвиток творчо-критичного потенціалу учасників програми та посилює їх фахову підготовку у галузі кримінальної юстиції.

BACKYARD SESSIONS - неформальні зустрічі студентів і викладачів, де у невимушеній атмосфері створюється відвертий простір для діалогу про все, що цікавить, турбує, хвилює, що потребує висловлення або спільного мовчання.

Імена курсу

КУРС, ЩО МАЄ ОБЛИЧЧЯ

ОЛЕНА ХАРИТОНОВА

АВТОРКА І ЛЕКТОРКА КУРСУ

АЛЛА ГРИНЧАК

МЕНЕДЖЕРКА МІЖНАРОДНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ КУРСУ

НАТАЛІЯ МАСЛАК

АСИСТЕНТКА КУРСУ

**КОЖНА І КОЖЕН
СЛУХАЧКА І СЛУХАЧ,
ВИПУСКНИЦЯ І
ВИПУСКНИК КУРСУ**

МАКСИМ В'ЮНИК

СПЕЦІАЛІСТ З ПУБЛІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ, АСИСТЕНТ КУРСУ

ЮЛІЯ ТАВОЛЖАНСЬКА

КООРДИНАТОРКА ПРОЄКТІВ,
АСИСТЕНТКА КУРСУ

Ключовою фігурою курсу є слухач/-ка, випускник/-ця, для фахового зростання якого/-ої розроблено дисципліну і завдяки діалогу з яким/-ою функціонує і розвивається курс. Серед представників вишу, що забезпечують роботу курсу, провідні фахівці кафедри кримінального права та відділу міжнародних зв'язків Університету, науковці зі вченими званнями, до сфери інтересів яких входять питання національного кримінального права, міжнародного кримінального права та міжнародного права прав людини.

Імена курсу

КЛЮЧОВЕ ПРО КОМАНДУ

Олена ХАРИТОНОВА - кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Запрошена дослідниця Інституту кримінального права, кримінального процесу і кримінології та Центру вивчення Південно-Східної Європи Університету Граца, Австрія. Радниця Міністра освіти і науки України з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Членкиня GREVIO, моніторингового органу Стамбульської конвенції Ради Європи.

Юлія ТАВОЛЖАНСЬКА - кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, членкиня ГО "Всеукраїнська асоціація кримінального права", координаторка проєктів "human rights education".

Максим В'ЮНИК - кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член ГО "Всеукраїнська асоціація кримінального права", член ГО "Україна без тортур", менеджер проєктів у сфері захисту прав людини в місцях несвободи, спеціаліст з публічних комунікацій.

Наталія МАСЛАК - кандидатка юридичних наук, доцентка, викладачка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Практикуюча юристка, приватна нотарка Харківського міського нотаріального округу з 2007 року. Досвідчена медіаторка та фасилітаторка. Експертка з правничої етики.

Алла ГРИНЧАК - кандидатка юридичних наук, доцентка, провідна спеціалістка відділу міжнародних зв'язків Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, розробниця навчальних курсів та викладачка проєктів TEMPUS та ERASMUS+.

Імена курсу

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВИПУСКНИКАМИ

АРТЕМ ОВЧАРЕНКО
ВИПУСК ВЕСНИ 2023

Курс “Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві” - це унікальна та дійсно корисна дисципліна магістратури. При її вивченні Ви звертатимете увагу на цікаві практичні проблеми розуміння прав людини крізь призму кримінального права. Це, наприклад, воєнні конфлікти, геноцид, заборона носіння

ісламської вуалі в Європі, позитивні зобов'язання держави, мінімальні стандарти прав людини, тощо. Формати навчання дисципліни є найрізноманітнішими - це дискусії, круглі столи, висвітлення особистого бачення вирішення проблеми, аналіз рішень міжнародних судових та квазісудових установ щодо вирішення складних питань правозастосування, тощо. Якщо Ви бажаєте поглибити знання з питань прав людини та стати фахівцем в цій галузі - Вам точно сюди.

Коли у професійній діяльності застосовуєш кримінально-правові норми, неодмінно пригадуються дискусії з курсу “Питання кримінального права в практиці ЄСПЛ” та інсайти, які відкрив та осмислив, коли поглянув на національну кримінально-правову рамку крізь призму міжнародних стандартів прав людини.

Змістове наповнення курсу, його постійна адаптація до сучасних викликів, майстерність викладачів, їх інноваційні методи викладання, навіть після здобуття вищої освіти, викликають неймовірне бажання працювати за тематикою курсу і надалі. Тому, як випускниця, я дуже рада можливостям брати участь в активностях нового курсу “Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві” та бути у діалогах із улюбленими викладачами.

КАТЕРИНА ЗОЗУЛЯ
ВИПУСК ВЕСНИ 2021

Імена курсу

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВИПУСКНИКАМИ

РАДІОН БОНДИК
ВИПУСК ВЕСНИ 2023

Курс обрав у 2023 році, вже під час повномасштабної війни. Зізнаюсь чесно: на момент старту курсу ситуація в країні та події в світі викликали у мене скепсис щодо ролі міжнародного права і права у цілому як основного засобу регулювання суспільних відносин. Мабуть, то був закономірний результат розчарування, викликаного великою кількістю несправедливості, яка оточує наше життя. Але після проходження курсу я знову зміг побачити у праві те **джерело справедливості** та передбачуваності, яке рано чи пізно виконає свою роботу та впорядкує життя у ці непрості часи.

Де потрібно працювати - завжди найцікавіше. В результаті знання, отримані під час курсу, застосовую кожного дня на практиці. На курсі **зустрічі з викладачами** — це про комфорт. Хіба не комфортно, коли проаналізувавши правові позиції та літературу, можеш висловити усе, що думаєш насправді!

ВАЛЕРІЯ РИТОВА
ВИПУСК ВЕСНИ 2022

КРИСТИНА РУТВ'ЯН
ВИПУСК ВЕСНИ 2022

Це надзвичайно цікавий досвід та зовсім інший погляд на глибокі теми. Підбірка цікавих матеріалів, запеклі обговорення та пошук власної істини чекають Вас попереду, бо цей курс зовсім не про суху теорію. Після його опанування залишився **неймовірний післясмак** того, що всі ті, хто були долучені до його створення, безумовно, професіонали, що захоплені цією темою, та змогли залишити зернятко любові до міжнародних стандартів прав людини у кримінальному праві.

Імена курсу

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВИПУСКНИКАМИ

МАКСИМ МЕЛЬНИК
ВИПУСК ВЕСНИ 2022

Один із **найяскравіших досвідів** за весь час навчання в магістратурі. Отримав можливість вільно висловлювати власну думку щодо цікавих соціально-правових питань і найголовніше - відкрито дискутувати з іншими учасниками програми. Must have. Рекомендую.

Запам'ятався комплексний акцент курсу на засудженні збройних конфліктів, діалоги про нетерпимість щодо найтяжчих міжнародних злочинів, обговорення **права на правду та миробудівництво**, що в сучасних умовах є надзвичайно важливими питаннями.

МАРИНА ДУБІНА
ВИПУСК ОСЕНІ 2022

На курсі студенти виступають своєрідними експертами і знаходяться на **одному рівні з викладачами**. Цей курс не втрачає своєї актуальності, адже, розглядаючи під різними кутами ситуації, погляди та оцінки завжди будуть унікальними з урахуванням наявних соціальних контекстів, міжнародної ситуації, національних особливостей, тощо.

ТЕТЯНА КРАВЕЦЬ
ВИПУСК ОСЕНІ 2021

Хочу подякувати за чудову нагоду відвідати **захід для випускників** та освіжити свої знання за курсом. Отримані знання з успіхом застосовую на практиці. Бажаю організаторам та учасникам успіхів та перемоги! Із нетерпінням чекаю на нові зустрічі!

МАРІЯ КОНЮХОВА
ВИПУСК ВЕСНИ 2022

Політика курсу

ОЧІКУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Ми маємо стійке переконання у тому, що **доброчесна і якісна робота** всіх учасників програми є запорукою досягнення мети курсу. Ставлячись відповідально до реалізації програми, ми цінуємо час і зусилля, які приділяємо улюбленій справі. Наші політики є радше культурою екологічного спілкування та добрими очікуваннями, аніж суворими вимогами до слухачів. Зі студентами ми чесні та відкриті у всіх питаннях. Для нас важливо будувати відносини за friendly-правилами. Дзеркального ставлення до себе та до роботи на курсі очікуємо і від тих, хто обирає нашу дисципліну для опанування.

Формальні складові курсу зобов'язують нас на фінішній прямій оцінювати роботу студентів відповідно до критеріїв ECTS за **100-бальною шкалою** і високих академічних стандартів Університету. У цьому питанні ми завжди максимально підтримуємо тих, чия праця була повною та якісною на лекціях і практикумах, під час реалізації позапрограмних ініціатив та індивідуальних активностей. В оцінюванні ми вбачаємо необхідну, але далеко не визначальну складову реалізації програми. Найбільше ми зацікавлені у розширенні праволюдного круговиду слухачів курсу, розвитку їх критичного потенціалу та посиленні їх фахової підготовки.

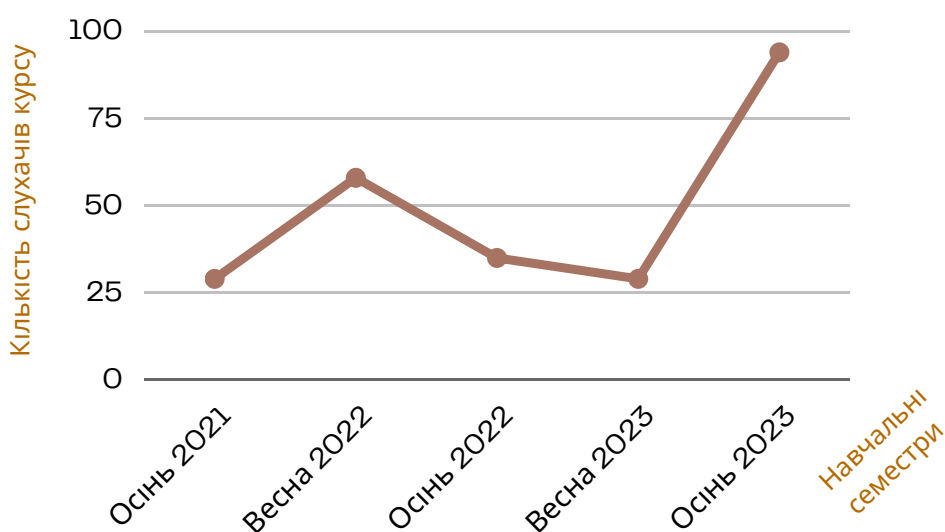
Реалізація курсу

СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ

Інфографіка динаміки курсу

З осіннього семестру 2021-2022 н.р. кожен набір слухачів становить від 30 магістрів. Тенденція є сталою і залишалась незмінною за викликів пандемії та проблем, породжених актами агресії щодо України. За результатами роботи курсу у весняному семестрі 2022-2023 н.р., змістового посилення програми акцентами засудження агресії та інших міжнародних злочинів, доповнення курікулуму курсу позапрограмами ініціативами (Partnership&Collaboration, Alumni Residence) відбулось примноження інтересу магістрів до обрання та опанування програми.

Симпатії
випускників
у цифрах

90%

випускників
рекомендують курс
тим, хто його ще не
опанував

35%

випускників
продовжують
роботу на курсі за
позапрограмами
ініціативами

Реалізація курсу

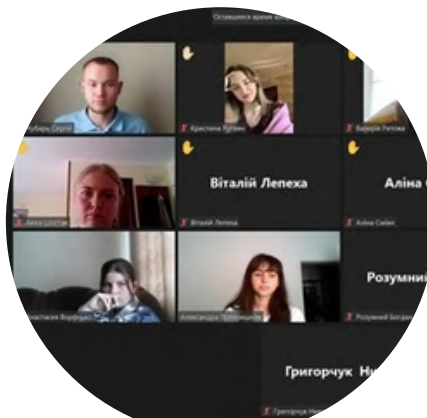
АКТИВНОСТІ УЧАСНИКІВ ПРОГРАМИ

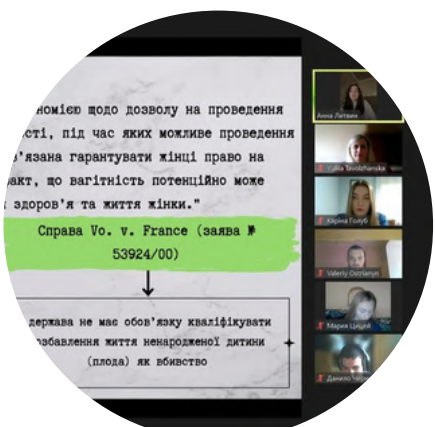
Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві | СТОРІНКА 13

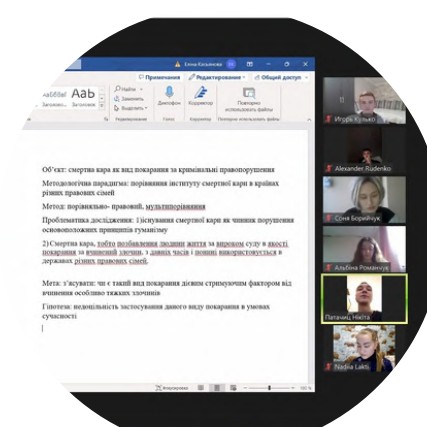
ЛЕКЦІЯ, ОСІНЬ 2021

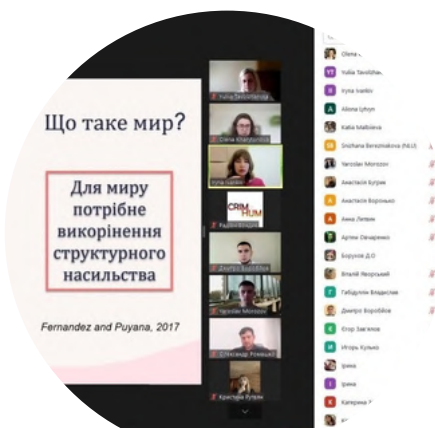
ПРАКТИКУМ, ВЕСНА 2022

ПРАКТИКУМ, ОСІНЬ 2022

ПРАКТИКУМ, ВЕСНА 2023

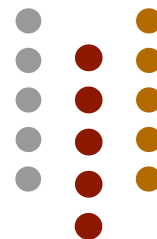
ALUMNI RESIDENCE,
ВЕСНА 2023

ПРОГРАМА ГОСТЬОВОГО
ВІЗИТУ, ВЕСНА 2023

Реалізація курсу

ПАРТНЕРИ ТА ПРОЄКТИ

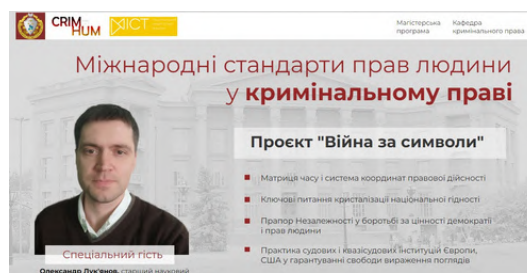

Партнери за проєктами

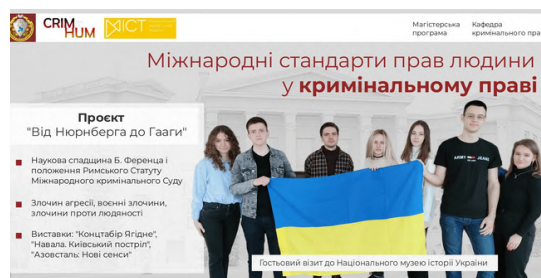

Реалізовані проєкти

Проект "Війна за символи"

Проект "Від Нюрнберга до Гааги"

Проект "War&Humanity"

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО РОБОТИ ПРАКТИКУМІВ

ВПИШИ СВОЄ ІМ'Я В ІСТОРІЮ КУРСУ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Компаративний інструментарій дослідження прав людини на міжнародному та національному рівні. Предмет і види порівняльно-правових досліджень. Особливості нормативного і функціонального порівняння та їх значення для розуміння універсальності прав людини та різноманітності правових засобів їх захисту.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся зі статтею Nancy A. Wanderer, Catherine R. Connors. Culture and Crime: Kargar and the Existing Framework for a Cultural Defense. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://digitalcommons.law.buffalo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1461&context=buffalolawreview>

Зверніть увагу на Стамбульську конвенцію Ради Європи <https://rm.coe.int/1680462546> та особливо вимоги ч. 5 ст. 12 даної міжнародної угоди.

Аудиторна робота:

Проаналізуйте кейс State v. Kargar та зробіть висновки щодо можливостей врахування культурної різниці під час криміналізації, переслідування та пеналізації тих чи інших діянь у різних юрисдикціях. Зверніть увагу на те, які механізми для врахування культурної різниці передбачені українським кримінальним законодавством.

Обговоріть аспекти рівності, що впроваджуються Стамбульською конвенцією, зокрема, трансформативну рівність, та перспективи впровадження вимоги щодо трансформативної рівності з урахуванням культурних відмінностей.

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 14–24. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>

- Дельмас-Марті М. Креолизация понятия человечества. Курьер ЮНЕСКО, апрель-июнь 2018. С. 42-46. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ru.unesco.org/courier/2018-2/kreolizaciya-ponyatiya-chelovechestva>
- «Діалоги про». Право і релігія. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://youtu.be/q7WNvyw5BgM?si=O6fauE37SUSwD0DT&t=327> (таймлапс: 05:27 – 07:37)
- Конституційний салон, V Харківський міжнародний юридичний форум, <https://fb.watch/mMM9rJWPhS/> (таймлапс: 01:30:13 – 01:40:56)
- Порівняльне правознавство: підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272с. Режим доступу: <http://surl.li/hgmxxg>
- Харитонов О. CEDAW: рівний старт + умови для досягнення рівності. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lallh>
- Баранова Ю.О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Баранова Юлія Олегівна. Одеса, 2015. 28 с. Електронний ресурс. Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3225/Baranova_AKD.pdf?sequence=1&isAllowed=y

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ І РОЗВИТОК ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Історія формування універсальних стандартів захисту прав людини. Загальні етапи розвитку ідеї захисту прав людини. Ідейні витoki і механізми реалізації стандартів захисту прав людини у кримінальному праві. Вплив міжнародного кримінального права на формування універсальних стандартів захисту прав людини.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з Римським Статутом Міжнародного кримінального суду. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588

Проаналізуйте Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 «Агресія проти України». Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_es-11_1.pdf

Проаналізуйте положення Заяви із закликом до створення Спеціального Трибуналу для покарання за злочин агресії проти України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/files/a/a/aad78ad-combined-statement-and-declaration-1-.pdf?fbclid=IwAR20bNchi_yPd_mPcB78mytQ1OeBXbqr8UuWdE6N3IVUXyY8rpaOrHYII5M

Ознайомтеся з матеріалами щодо запуску роботи Міжнародного центру з переслідування злочину агресії проти України (ICPA). Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/history-making-%E2%80%93-international-centre-prosecution-crime-aggression-against-ukraine-starts-operations_en

Аудиторна робота:

Дайте відповіді на питання: чому створення Міжнародного кримінального суду є значним досягненням в еволюції розвитку міжнародного кримінального правосуддя? Як Міжнародний кримінальний суд заповнює репресивну пустоту? Що таке експресивна функція міжнародного кримінального права? Чому Римський статут Міжнародного кримінального суду – це про довіру?

Чим принцип комплементарності загрожує державам-учасникам Римського статуту? Яким чином права людини виконують функцію щита і меча у міжнародному кримінальному праві?

Обговоріть питання ратифікації Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, створення Спеціального Трибуналу щодо злочину агресії проти України у розрізі проблематики солідарності світу.

Оцініть переваги і недоліки варіативних моделей створення Спецтрибуналу за злочин агресії проти України.

Література та відеоматеріали:

- «Діалоги pro». Міжнародне кримінальне правосуддя з Іриною Гребенюк. Електронний ресурс. Режим доступу: https://youtu.be/BY_qtB-3tmk
- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 40–46. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>.
- Benjamin B.Ferencz. The Evolution of International Criminal Law. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://benferencz.org/articles/1990-1999/the-evolution-of-international-criminal-law/>
- Murray Hunt. A Special Tribunal for Putin. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.project-syndicate.org/onpoint/special-tribunal-putin-crime-of-aggression-by-murray-hunt-2022-03>
- Panel 1. The modality of the Tribunal: UN, international treaty, hybrid format. Which one to choose? International Conference «Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. Justice to be served», 21 August 2023. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=rMjmEqThB98>
- Формати трибуналу. Створення Спеціального трибуналу за злочин агресії проти України: у Києві відбулась міжнародна конференція. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/golovna/stvorenniya-specialnogo-tribunalu-za-zlochin-agresiyi-proti-ukrayini-u-kyevi-vidbulasya-mizhнародna-k.html>.
- Science at risk. Lecture Series. Olena Kharytonova “Ukraine and Kharkiv region in war time”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lalhd> (таймлапс: 35:51– 45:15)

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ І РОЗВИТОК ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Вплив питань міжнародного злочину та покарання на формування універсальних стандартів захисту прав людини. Сучасні виклики для ефективного захисту прав людини у кримінальному праві.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з Заявою прокурора МКС Karim A.A. Khan КС щодо видачі ордерів на арешт президента Володимира Путіна та пані Марії Львової-Бєлової. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-karim-khan-kc-issuance-arrest-warrants-against-president-vladimir-putin>.

Аудиторна робота:

У світлі положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, Кримінального кодексу України обговоріть питання правової оцінки дій представників країни-агресора, причетних до передачі, депортації, переміщення українських дітей під час російсько-української війни; перспектив притягнення їх до відповідальності з урахуванням питання імунітетів.

Проведіть дискусію щодо перспектив задоволення запиту на справедливість та запиту на правосуддя в контексті притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинених під час російсько-української війни.

Висловіть думку щодо виправданості мстивої справедливості у покаранні за найтяжчі міжнародні злочини. У розрізі відповідей світу на міжнародні злочини запропонуйте власне бачення перспективи форм колективної відповідальності та переваг індивідуальної відповідальності.

Обговоріть питання кристалізації почуття колективної провини за агресію та інші міжнародні злочини.

Література та відеоматеріали:

- JustTalk. В. Єрмоленко, О. Харитонova, Л. Денисенко. Розмова про справедливість, катів та гайдамаків. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://youtu.be/3ES37lrF1ao?si=yERjuSy4J3NyKvR8&t=161> (таймлапс: 02.41 – 05.34).

- Kyiv Independent. Documentary «An investigation into Russia's abduction of Ukrainian children» Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cq2gEMhuDps>.
- DOCUSPACE. Ю. Бєлоусов, Д. Коваль, Р. Коляда. Конфлікт, війна, геноцид? Що напишуть про російську агресію підручники з історії? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://docuspace.org/project/konflikt-viyna-genocid-shcho-napishut-pro-rosiysku-agresiyu-pidruchniki-z-istorii> (таймлапс: 14.20 – 38.39).
- JustTalk. К. Рашевська. Правовий прогноз: яке майбутнє в ордерів на арешт Путіна й Львової-Бєлової. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://justtalk.com.ua/post/pravovij-prognoz-yake-majbutne-v-orderiv-na-aresht-putina-j-lvovoi-belovoi>
- Інтерв'ю з проф. Монікою Рютерс та проф. Франком Гольчевські, Гамбурзький університет. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://youtu.be/xyDzWewYlbU?si=IEv8KU5GBySHpek8&t=2932> (таймлапс: 48.52 – 01.06.21).
- Immunities and a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine, February 2023. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.justiceinitiative.org/uploads/eb4acc44-b7f3-4026-8c68-3f677a2c4b24/immunities-and-a-special-tribunal-for-ukraine-en-02012023.pdf>
- Science at risk. Lecture Series. Olena Kharytonova “Ukraine and Kharkiv region in war time”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/laljg> (таймлапс: 45:15– 51:25)

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Імплементація інструментів захисту прав людини у національних кримінально-правових системах. Відповідність національних механізмів захисту прав людини у кримінальному праві універсальним стандартам. Сучасні виклики для ефективного захисту прав людини у кримінальному праві

Домашнє завдання:

Розгляньте проблему заборони носіння ісламської вуалі у публічних місцях у Франції («French burqa ban») і рішення з цього приводу ЄСПЛ (ECtHR) та Комітету ООН з прав людини (HRC).

S.A.S. v France, ECtHR, Application no. 43835/11, 1 July 2014.

Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lajqm>

Yaker v France, HRC, Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lajqu>

Аудиторна робота:

Працюючи у групах, проаналізуйте аргументи ЄСПЛ та аргументи Комітету ООН з прав людини щодо заборони носіння ісламської вуалі. Від кожної групи презентуйте результати роботи, зосередившись на викликах та ризиках, які тягне та чи інша модель юридичної аргументації. Зверніть увагу на рамкові стратегії глобального та регіонального праворегулювання. Оцініть перспективи подальшого розвитку юридичної аргументації щодо даної проблеми.

Література та відеоматеріали:

- «Діалоги pro». Право і релігія. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://youtu.be/q7WNvyw5BgM?si=zaeZ3ylyjlsHheDZ&t=1675> (таймлапс: 27.55 – 31.16).
- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- Туляков В.А. Уровни уголовно-правового регулирования. Електронний ресурс. Режим доступа: <http://surl.li/lahei>

- Лапорта Франциско. Глобализация и верховенство права. Некоторые сомнения вестфальца. Електронний ресурс. Режим доступа: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13392/04-Laporta.pdf?sequence=1>
- Горобець К.В. Панування права в міжнародно-правовій системі: теоретичний ракурс. Електронний ресурс. Режим доступа: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3291>
- Харитонов О. Глобалізація, плюралізм та кримінальне право: перспективи розвитку. С. 134 - 137. Електронний ресурс. Режим доступа: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/zbirnik_konf_2017.pdf

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

Архітектоніка джерел кримінально-правової охорони. Рамкові стратегії захисту прав людини в міжнародному праві. Взаємодія і взаємовплив європейського кримінального права та національного права. Право прав людини у юрисдикційному вимірі. Універсальна юрисдикція і проблеми безкарності. Глобальні виклики для прав людини і можливості національних кримінальних юрисдикцій.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з рішеннями.

Jorgic v. Germany, ECtHR, Application no. 74613/01, 12 July 2007. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lahgj>

Kononov v. Latvia, ECtHR, Application no.36376/04, 17 May 2010. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lahha>

Аудиторна робота:

Проаналізуйте справу Jorgic v. Germany з точки зору визначення ознак складу злочину як підстави притягнення до кримінальної відповідальності.

З'ясуйте правову позицію Суду у справі Kononov v. Latvia щодо тлумачення «передбаченості діяння кримінальним законом» як ознаки злочину.

Зробіть висновки щодо застосування міжнародних стандартів захисту прав людини на національному рівні.

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 76–130. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- Хилюк С. Правило nullum crimen sine lege в інтерпретації Європейського суду з прав людини. С. 47 - 51. Електронний ресурс. Режим доступу: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2013/04_2013.pdf

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

Принципи кримінального права як коридор можливостей для захисту прав людини. Кримінально-правові інструменти як ultima ratio в обмеженні прав людини. Людська гідність як основа конструювання кримінально-правових систем

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з запропонованими рішеннями.

Vinter and others v. UK, ECtHR, Application No. 66069/09, 130/10, 3896/10, 9 July 2013. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lakad>

Petukhov v. Ukraine (No.2), ECtHR, Application No. 41216/13, 12 March 2019. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lakaz>

Постанова Верховного Суду, справа № 1-42/2004, провадження № 13-87зв019, від 8 липня 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90411145>

Рішення КСУ № 6-р(II)/2021 (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6-p2-2021.pdf>

Аудиторна робота:

Працюючи у групах, проаналізуйте правові позиції та аргументи судів. Зверніть увагу на те, яким чином працює корпус аргументів щодо людської гідності та як концепт людської гідності впливає на розвиток підходів до покарання та розуміння принципу ultima ratio.

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 107–117. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- «Діалоги pro». Діалоги про покарання. Частина II. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lakjl> (таймлапс: 01:41– 07:42)

- Science at risk. Lecture Series. Olena Kharytonova “Ukraine and Kharkiv region in war time”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lakvl> (таймлапс: 23:27– 35:50)
- Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія / В. О. Човган; ГО «Харківська правозахисна група». Харків: Права людини, 2017. 608 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://library.khpg.org/index.php?id=1506498351>
- Разметаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини. Навчальний посібник. Київ, 2018. Електронний ресурс. Режим доступу: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_1_copy.pdf
- «Дев'ять кіл пекла»: місця несвободи в Україні під час російської окупації. Березень 2022 – грудень 2022. Серія публікацій про катування та організоване насильство № 42 (перекл. з англійської) / Вадим Човган, Михайло Романов, Василь Мельничук. 2023. 76 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://library.khpg.org/index.php?id=1688191346>

**ЮРИСДИКЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ.
ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ**

Принципи кримінального права як коридор можливостей для захисту прав людини. Принцип субсидіарності та захист права на життя.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з запропонованими рішеннями ЄСПЛ.

McCann and others v. UK, ECtHR, Application No. 18984/91, 27 September 1995. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lambz>

Kukhalashvili and others v. Georgia, ECtHR, Application no. 8938/07, 41891/07, 2 April 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lamdt>

Аудиторна робота:

Проаналізуйте підходи ЄСПЛ до тлумачення права на життя, визначте негативні та позитивні обов'язки держави щодо захисту права на життя. Дайте відповідь на запитання щодо змісту субсидіарності як одного з ключових конвенційних принципів. Чому захист прав людини і верховенства права покладається не лише на Європейський суд, а і, перш за все, на національні органи влади?

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 134–146. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- «Діалоги pro». Діалоги про покарання. Частина II. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lamkx> (таймлапс: 08:15– 15:20)

ЮРИСДИКЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРАВА ЛЮДИНИ

Принцип пропорційності у праві Євроконвенції. Тест на пропорційність та його зміст. Застосування тесту та встановлення пропорційності втручання держави у приватну автономію особи. Недопустимість надмірного втручання та пропорційність санкцій

Домашнє завдання:

Проаналізуйте запропоновані рішення ЄСПЛ.

Sinkova v Ukraine, ECtHR, Application no. 39496/11, 27 February 2018. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lamtd>

Mariya Alekhina and Others v Russia, ECtHR, Application no. 38004/12, 17 July 2018. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lamuy>

Ознайомтеся з кейсом Ірини Химич. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lamye>

Аудиторна робота:

Працюючи в групах, з'ясуйте правові позиції та аргументи ЄСПЛ щодо пропорційності у справах Сінькової та Pussy Riot, презентуйте результати та обговоріть, у чому полягає пропорційність у широкому сенсі та у вузькому сенсі, і яким чином пропорційність пов'язана з обмеженням надмірного втручання держави у права людини і гарантіями верховенства права.

У розрізі кейсу Ірини Химич, як Ви вважаєте, чи дійсно журнал реалізував політику інклюзивності в даній публікації? Яким чином кооптацію політик інклюзивності в цілях розширення ринків та консюмеризму відрізнити від політик рівності, різноманіття та інклюзії?

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 146–162. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- Borenstein E. Beating around the Bush. Pussy Riot and the Anatomy of the Body Politic. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lancv>
- Disability Sensitivity Training Video. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lanhr>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРАВ ЛЮДИНИ В ЗОНАХ КОНФЛІКТУ. ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ДЕРЖАВ

Презумпція територіальної правомочності держави. Екстериторіальна юрисдикція. Концепт «ефективного контролю» держави в контексті захисту прав людини в зоні конфлікту в практиці ЄСПЛ. Критерії ефективного контролю та їх зміст. Позитивні зобов'язання постраждалих держав та їх межі в питанні реального захисту прав людини. Належність та достатність заходів та критерій «мінімальних зусиль» як функціональний тест в питанні виконання постраждалою державою своїх позитивних зобов'язань щодо захисту прав людини. Дотримання державою принципів добросовісності та сумлінного ставлення до своїх зобов'язань. Релевантність «позитивних зобов'язань» держав політичному контексту та можливостям права і межах праворегулювання.

Домашнє завдання:

Ознайомтеся з запропонованими рішеннями ЄСПЛ.

Ilascu and others v. Moldova and Russia, ECHR, Application no. 48787/99, July 8, 2004. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/larpj>

Ukraine and the Netherlands v. Russia, ECHR, Applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20, 30 November, 2022. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/latbr>

Аудиторна робота:

Виокремте правову позицію ЄСПЛ щодо відповідальності Молдови та Росії за порушення прав людини на території Придністров'я. Знайдіть та проаналізуйте аргументи Суду щодо можливостей та меж відповідальності кожної з держав-відповідачів за порушення прав людини. Назвіть, яким, на думку Суду, є зміст позитивних зобов'язань постраждалих держав.

У контексті оцінки ЄСПЛ прийнятності заяв за подіями російсько-української війни обговоріть питання відходу ЄСПЛ від прецеденту за справою "*Georgia v. Russia (II)*".

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 162–194. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- Yudkivska Ganna. Territorial Jurisdiction and Positive Obligations of an Occupied State: Some Reflections on Envolving Issues Under Article 1 of the European Convention. Електронний ресурс. Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2825208
- Юдківська Г. Рішення ЄСПЛ, яке допоможе перемогти Росію. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lastt>
- Ukraine and the Netherlands v. Russia (nos. 8019/16, 43800/14 and 28525/20). Grand Chamber hearing - 26 January, 2022. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.echr.coe.int/w/ukraine-and-the-netherlands-v.-russia-nos.-8019/16-43800/14-and-28525/20->

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРАВ ЛЮДИНИ В ЗОНАХ КОНФЛІКТУ

Гендерний аспект захисту прав людини в зоні конфлікту. Значення резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та Національний план дій з її реалізації.

Домашнє завдання:

Вивчіть серію резолюцій, присвячених питанням порядку денного «Жінки, Мир, Безпека» (Women, Peace and Security Agenda (WPS Agenda), які прийняла Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.peacewomen.org/security-council/WPS-in-SC-Council>
Проаналізуйте Національний план дій з реалізації резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

Аудиторна робота:

Проведіть відкриті дебати, присвячені аналізу кримінально-правової політики України у сфері реалізації резолюції Ради Безпеки ООН 1325. Під час підготовки команд до дебатів використовуйте SWOT-аналіз. Зверніть увагу на питання пріоритетизації боротьби з сексуальним насильством, пов'язаним із конфліктом.

Література та відеоматеріали:

- Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид.; за ред. Олени Харитонової, Габріеле Шмельцер. Х.: Право, 2022. С. 194–215. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://library.nlu.edu.ua/images/files/MSPLKP.pdf>
- М.С. v. Bulgaria, ECHR, Application no. 39272/98, 4 December, 2003. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lauva>
- JustTalk. Потерпілоорієнтований підхід при розслідуванні сексуального насильства: практика втілення | Інтерв'ю. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=37ZU4EASeC8&t=2166s>.
- Run Like a Girl. Training Video. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lauxi>

- Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic, ICTY, Judgement of: 22 February 2001. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>
- Харитонова О. Порядок денний «Жінки, Мир, Безпека»: вплив та ризики // Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 29 квітня 2021 року). Хмельницький: Видавництво НаДпсУ, 2021. С. 410-414. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/lavan>
- Уотсон К. Гендерні питання в секторі оборони // Центр ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН Жінки (2020 рік), «Управління сектором безпеки, реформа сектору безпеки та гендерні питання», Збірник інформаційно-методичних матеріалів «Гендерні питання в секторі безпеки». Женева: ДКЗС, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН Жінки. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/468957.pdf>
- Гаджолі Г. Сексуальное насилие в ситуации вооруженного конфликта: нарушение международного гуманитарного права и права прав человека. Електронний ресурс. Режим доступу: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/894_irrc_gaggioli_rus_web.pdf
- Харитонова О.В. Захист сексуальної автономії людини в проєкті КК України: критичний погляд. Вісник Асоціації кримінального права України, 2021, № 2 (16). С. 178-208. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/244248>

Затверджено на засіданні кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 27 червня 2023 р.)

Інформаційно-методичний бюлетень
магістерської програми
“Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві”

Упорядниці:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Олена Харитонова

кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Юлія Таволжанська

Відповідальний за випуск:

завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор
Ю.А. Пономаренко

Харків - 2023

